

MILAN ADAMOVIĆ
Göttingen

SVETI SALTUK I HODŽA NASREDIN

Sažetak

Autor predstavlja legendu o životu Sari Saltuka (14. stoljeće), osnivača jednog derviškog reda u Anadoliji. Legendu je prema kazivanju derviša saltukovaca zapisao Abulḥayr-i Rūmī u drugoj polovini 15. stoljeća. U legendi se, između ostaloga, kaže kako se Sari Saltuk susretao s Nasrudin-hodžom posjećujući ga u Akšehiru. U ovome radu donose se tri odlomka iz legende u latiničnoj transkripciji na turskom jeziku i u prevodu na naš jezik. U jednom tekstu govori se o susretu Sari Saltuka i Nasrudin-hodže, u drugom tekstu o susretu Sari Saltuka i Hodžine žene kada je Saltuk došao u posjetu Hodži. U trećem tekstu su dvije Nasrudin-hodžine anegdote.

Cljučne riječi: Sari Saltuk, legenda, Abulḥayr-i Rūmī, 15. stoljeće, Nasrudin-hodža.

Saltuk je bio osnivač jednog malo poznatog derviškog reda u Anadoliji kojim je rukovodio do svoje smrti otprilike 1330. godine. Posle smrti pristalice su proglasile Saltuka svecem i pripisale mu niz čudotvorstava, odnosno fiktivnih zasluga za islam i državu. Legendu o Saltuku zapisao je književnik po imenu Abulḥayr-i Rūmī u periodu između 1473. i 1490. godine, onako kako su je pripričavali derviši saltukovci koji su se u međuvremenu preselili iz Anadolije na Balkansko poluostrvo i osnovali tekije u Crnomorskom pojasu. Legenda je napisana prostim jezikom i govornim stilom, a usled višekratnih ponavljanja tekst joj je narastao na više od 1200 rukom pisanih strana.¹ Mnoga čudotvorstva Svetog Saltuka podsećaju na doživljaje Sejid Batala ili Hadži Bektaša.

¹ Tekst je objavljen u faksimilu *Saltuk-nâme, The Legend of Sari Saltuk*, Ed. Fahir İz, Sources of Oriental Languages, Harvard University, 7, 1984.

Legenda kazuje između ostalga da je Saltuk zbog svoje svetle kose prozvan Sarı Saltuk ili Sarı Saltuk “plavokosi Saltuk”. Pored toga derviši su mu dali nadimak Server jer su ga smatrali svojim vođom. Kao duhovno lice zaslužio je još epitet Sejid kojim ga pristalice dovode u genetsku vezu sa poslanikom Muhamedom. U objavljenom rukopisu naziva ga se još i Šerif. Ta četiri naziva upotrebljavaju se u rukopisu naizmenično bez nekog reda ili sistema.

U legendi se između ostaloga navodi da je Saltuk često putovao i susretao se sa znamenitim ljudima svoga vremena. Jedan od tih ljudi bio je i Hodža Nasredin kojega je Saltuk prema tvrdnji legende posećivao u Akšehiru. U rukopsu se na Hodžu odnose tri odlomka koje je zapisivač očigledno zapisao u različito vreme i na različitim mestima.

U prvom odlomku se opisuje kako se Sveti Saltuk upoznao sa Nasredin Hodžom u Akšehiru.

1. TURSKI TEKST

[662=331^v] Server Hızır ‘aleyhisselāma du‘ā u şenā edüb gerü ‘azm-i Rüm eyledi. Andan Konya şehrine geldi, oğramayub dağı ‘azm-i şehr-i Okyānōs edüb gitti. Çünkü şehre gelüb yetişdi bir bāğ kenārına kondı birez diğlendi. Nāgāh bir kişi çıka geldi Seyyide selām verdi, Server selāmın aldı. İlerü gelüb Serverün önünde bir tāze salkım [663=332^r] üzüm kodı dağı eyitdi: “Kadem rencide edüb bendeğhāneye buyurulğ gidelüm!” Server sordı kim “Siz kimlersiz? Sizi evvelā bilelüm” dedi. Pes ol kişi eyitdi: “Sultānum, mühibbünüz du‘acı Hōca Naşreddindür egerki işitdü[gü]ñüz varısa.” Pes Server tebessüm eyledi zīrā bu Naşreddinün halk içinde nedāmetinden laţifelerinden söylerlerdi, kitābında ma‘lüm yazmışlardur, anlar hātırına huţūr etdi dağı güldi. Andan turub Molla Naşreddin bile görüşdi eyitdi: “Mevlānā, Sizlere çokdan iştiyākum varıdı görmege, biğamdiillāhi müyesser oldı.” Andan turdılar muşāhabet ederek şehre geldiler. Serveri Molla Naşreddin kendü evine getürdi kondurdi. Kaçankim Server çapudan içeri girdi bağub dağı eyitdi: “Bu evcügezünüz Molla billāhi mülk midür?!”. Naşreddin eyitdi: “Server, dünyāda benüm bu üç nesne hemān mülkümdür, bağısi benüm degüldür zīrāki gece gündüz benden anlar ayru olmazlar.” Server eyitdi: “Mevlānā, anlar nedür luţfuñuz bize bildürün!” Hōca Naşreddin eyitdi: “Server, ol üç nesnenün biri zekerüm ve ol ikisi hayālarumdur, dāyim benümledür” dedi. Server bu sözi işidicek biihtiyār gerü tebessüm eyledi güldi. Pes Naşreddin Hōca [664=332^v] taşra gitti, Server eyitdi: “Bu eri velidür derler, bu sözüñ beherhāl bir me‘āli ve bir te‘vili vardur zīrā Ahmed ‘Arab küfürler söylerdi gerü anuñ bir me‘āli varıdı. Şucā ‘Acem dağı nedametler eylerdi āhır veli idügin halk bildiler. İmdi bu er dağı velidür, hālī ve tehī degüldür, bunuñ sözinde bir çazıyye vardur.

Pes bu sözlerüñ haqıķatı vardur zırā Sultānu-l-kevneyn ve Resūlu-ş-şakāleyn buyurur bu hadışi kim *al-macāzu nazratu-l-ħaķıķi*. İmdi kişi dünyādan āhirete gıtdükde anuñile ne nesne kim bile giderse anun mülki ola bilesince gide kendüden ayrılmaya, ol ne ola?” dedi fikr eyledi eyitdi: “Hay, anuñ biri ‘ilümdür ve biri ‘ameldür kim dünyādan kişiyile bunlar ayrılmaz bile gider. Feammā ol vücuduñ biri neyki? İkisi ħod bunlardur, ol birin ħat ‘an fikr edemedi.” Müteħayyır oldı turdı. Pes birezden Naşreddīn Ĥoca ħapudan içerü gelüb selām verdi daħı eyitdi; “Server, ol bir ħazıyye kim fikr edersiz ne ola? Ol ihlāş-i ħalbdur. Pes meşeldür kim *Göñülden göñüle yol vardur*. Evliyā içre böyledür kim birinüñ göñlinden geçeni bilürler.” Pes Server çün anı işitdi taħşin edüb “ħüb buyurdunuz” [665=333^r] dedi. Pes bildi kim bu Molla Naşreddīn gerçi zāhirde heb söyledügi mecāzdur. Velī ħaķıķat söylermiş mecāz-i sırrī şüret eylermiş, bu bir remz imiş, bu kişi tekin er degüldür, nitekim Başri ve Ahmed Küfürgüy gibi lañife ile ħāl söylermiş rümüz edermiş” dedi. Pes bir niçe gün Naşreddīn ile oldı āħır vedā^ı edüb togru deryā kenārına geldi...

1. PREVOD

Vođa je očitao blagoslov za dušu poslanika Hizira a onda se uputio nazad u Rūm. Stigao je do grada Konja ali nije tamo navraćao nego se uputio ka gradu Okjanosu. Kada je stigao do grada, seo je pokraj jednog vinograda da se malo odmori. Odjednom se pojavio neki čovek i pozdravio Sejida koji mu je uzvratio pozdrav. Onda je čovek prišao Vođi, stavio pred njega grozd svežeg grožđa i rekao:

– Ako Vam nije teško, izvolite poći do kuće moje malenkosti.

Vođa je zapitao:

– Ko ste Vi? Prvo se moramo upoznati!

Na to je čovek odgovorio:

– Gospodine, ja sam Vaš poštovatelj i blagosiljatelj a zovem se Hodža Nasredin. Možda ste već čuli za mene.

Tada se Vođa nasmejao jer se među narodom pripovedalo o vulgarnostima i šalama toga Nasredina a obnarodovano je u knjizi koju su o njemu napisali. Vođa se setio tih anegdota pa se nasmejao. Zatim je ustao, porazgovarao se sa Mola Nasredinom i rekao:

– Učeni gospodine, odavno sam imao želju da se upoznam s Vama, Bogu hvala to mi je sada uspelo.

Onda su krenuli i uz razgovor stigli u grad. Mola Nasredin je doveo Vođu do svoje kuće i zamolio ga da bude njegov gost. Kada je Vođa ušao kroz kapiju i pogledao kuću rekao je:

– Zaboga zar je ta kućica imetak jednog učenog čoveka?!

Nasredin je odgovorio:

– Vođo, moj imetak su samo tri stvari koje se dan i noć ne odvajaju od mene, ostalo nije moje.

Vođa je upitao:

– Učeni gospodine, recite molim Vas koje su te tri stvari.

Hodža Nasredin je odgovorio:

– Vođo, jedna od te tri stvari je moj penis, a one druge dve su moji testisi jer su oni stalno uz mene.

Čuvši te reči Vođa se ponovo nehotice nasmejao. Kada je Nasredin Hodža izašao napolje, Vođa se zamislio:

– Toga čoveka ljudi smatraju svecem, njegove reči u svakom slučaju sadrže neki skriveni smisao ili neku alegoriju. Ahmed Arab je takođe govorio vulgarne reči ali su one imale skriveni smisao. Šudža Adžem je takođe činio vulgarnosti ali je narod na kraju shvatio da je on svetac. Biće ipak da je i ovaj čovek svetac a da nije šupljoglavac i prostak, da u njegovim rečima ima neki skriveni sadržaj, neka skrivena istina u skladu s onim što je Gospodar ovoga i onoga sveta i Poslanik ljudima i duhovima izrekao u svom hadisu *Alegorija je uvid u stvarnost*. Kada čovek ode s ovoga sveta, njegova imovina je ono što se od njega ne odvajaju. Šta je to? reče [Saltuk u sebi], zamisli se malo a onda reče: "Aha, jedna od tih stvari je znanje a druga je delo, jer to su stvari koje se ne odvajaju od čoveka nego odlaze zajedno s njim sa ovoga sveta. Ovo dvoje je to, ali šta li je ono jedno od tela? On sigurno nije mislio na ono [što je rekao].

Posle kraćeg vremena Nasredin Hodža je ušao, pozdravio i rekao:

– Vođo, u čemu je problem o kojem Vi razmišljate? On je u iskrenosti srca! Ne kaže se uzalud *Jedno srce nađe put do drugoga*. Tako je to među svecima jer jedan zna šta se zbiva u srcu drugoga.

Kada je Vođa to čuo, pohvalio je njegove reči: "Pravo ste rekli" kazao je. Tada je shvatio da je sve ono što je taj Mola Nasredin javno izgovorio alegorija. Svetac je izrazio stvarnost a alegoriju je upotrebio kao formu, to je bio simbol, taj čovek nije šupljoglavac, on je poput Basrija i Ahmeda Psovača izražavao stvarnost anegdodom i pravio simbole.

Nekoliko dana je proveo sa Nasredinom, na kraju se pozdravio s njim i uputio ka obali mora.

Drugi odlomak opisuje susret između Svetog Saltuka i Hodžine supruge. Posle posete gradovima Kajseri, Malatja, Kršehir i Konja, Saltuk se uputio ka Akšehiru u nameri da ponovo poseti Hodžu Nasredina.

2. TURSKI TEKST

[717=359^r] ... andan ‘azm eder Okyānōs şehrine gitdi varub Seyyid Maḥmūd-i Hayrānuḡ ḡabrın ziyāret eyledi ... Pes Server andan ṭurdi Ḥōca Naşreddīn evine geldi ḡapu ḡakdı, ḡātūnı ḡapu ardına gelüb "Kimsiz?" dedi. Server eyitdi:

“Ben Şerif Saltıham, kanı Hōca kãdadur?” Pes hātūn eyitdi: “Server, Hōca Sivrihişāra ve Karahişāra gitdi”. Server eyitdi: “Ol yerler ikişer kãfırlıkdur, anda neyler?” Hātūn eyitdi: “Sivrihişārun muşarrıfları haber gönderdiler daħı eyitdiler gelsün bize bir az ‘akıl kıysun biz daħı eller gibi uslanalum”. Ve daħı Karahişārda olan ermeniler eyitmisler [718=359] “Naşreddin bir ‘akılsuz Türkdür kim gerekse saķalına güler, vay bunda gelse biz de gülerdük” demişler. Pes anda gitdi kim vara anlaruñ saķallarına güle bir az” dedi. Pes Server eyitdi: “Hayf bize bir kaç naşihat ede derdüm bulımadum.” Hātūn eyitdi: “Ben saña naşihat eyleyem, kabül eyle eylesen.” Server eyitdi: “Buyurğıl işidelüm!” Hātūn eyitdi: “Naşihat budur kim evvel bu kim *Dünyāda fāsık fācir fāsıd ile ‘alāka eyleme* ve daħı *Yad kişıye kendüñi ve hem daħı mālunu inanma* ve hem *Avretlerle maşlahatda meşveret edüb anlara rāz verme ve Dilünğden töbe ve istiğfārı koma* ve *Kendünje ne sanursan her mü’mine anı sanasın* ve *Allāhdan korkub Resüldan utanasın* ve *Āhret için bunda ‘amel-i ahsen edesin* daħı *Yaramazlardan kaçasın, yaramazlık etmeyesin saķınasın* ve *Günāh çokluğın etmeyesin kim gönlüñ qararmaya tā mükāşefe her dem saña zahir olub sirra vākıf olasın āyine-i dilde Hakkı müşahede edesin”* dedi. Server bu naşihatları ol āhret bacısından işidicek kendüden geçüb yüz dāne altun ‘atā edüb gitdi.

2. PREVOD

... onda se uputio ka gradu Okjanosu. Kada je tamo stigao, pohodio je grob Sejid Mahmuda Hajrana ... Zatim je krenuo dalje i doşao do kuće Hodže Nasredina. Kada je zakucuo na vrata, njegova žena je stala iza vrata i rekla:

– Ko ste Vi?

Vođa je odgovorio:

– Ja sam Şerif Saltuk, gde je Hodža?

Žena je odgovorila:

– Vođo, Hodža je otişao u Sivrihisar i Karahisar.

Vođa je rekao:

– To su nevernička mesta, šta on tamo radi?

Žena je odgovorila:

– Vlastela iz Sivrihisara su mu poručili da dođe i da im ostavi malo pameti kako bi se opametili i bili kao ostali svet. A Jermeni iz Karahisara su poručili: “Nasredin je jedan glupavi Turčin kome se svako smeje u bradu. Kada bi doşao ovamo i mi bi mu se smejali”. Sada je otişao tamo da bi se on njima smejavao u bradu.”

Vođa je rekao:

– Şteta, ja sam mislio da bi mi mogao dati koji savet, ali eto nisam ga našao.

Žena reče:

– Ja ću ti dati savete a ti ih prihvati ako hoćeš.

Vođa reče:

– Izvoli, reci!

Žena reče:

– Ovo je savet: Prvo, Na ovom svetu čovek ne treba da ima veze sa bezbožnikom, lažovom i pokvarenjakom. Ne poveravaj tuđem čoveku ni sebe ni svoju imovinu. Ne savetuj se sa ženama o svojem problemu i ne poveravaj njima tajnu. Pokajanje i bogobojaznost neka uvek budu prisutni u tvome srcu. Što želiš sebi, želi svakom verniku. Boj se Boga a stidi se pred Poslanikom. Zbog onoga sveta čini dobro na ovome svetu. Beži od nevaljalaca, ne čini nevaljalstva i izbegavaj ih. Ne čini mnogo greha da ti se duša nebi zamaglila nego da ti u svakom trenutku bude vidljivo ono što je skriveno, da bi pronikao u tajnu i u ogledalu svoga srca sagledao Boga.

Kada je Vođa čuo te savete od ovog smrtnog ženskog čeljadeta bio je izvan sebe, poklonio joj je sto zlatnika i otišao.

Treći odlomak sadrži dve anegdote o Hodži koje je zapisivač spojio u jednu.

3. TURSKI TEKST

[718=359^v] Naķıldur kim her yıl Server Naşreddīne ve hātūnına tuhfeler ve armağānlar gönderürdi. Hōca ve hātūn daķı du‘ālar gönderürlerdi. Pes bir yıl Server armağān göndermedi, anlar daķı du‘ānāme göndermediler. Server gerü hediye gönderdi eyitdi: “Bizümle dostluķ böylemi olur?”. Pes ol gelen ādama Hōca [719= 360^r] eyitdi: “Begüm, Siz bilmez misiz kim meşel-i meşhūrdur ki *Boş torba ile at tutulmaz* (erenler yanında hātādur²). Pes ol varan ādam eyitdi: “Bir du‘ā eyle, Sizlere bir mut boğday getüreyim.” Hōca: “Bir kīle olsun, hemān hāzır olsun, erenler du‘āyı hāzıra ederler, ğayeye gülbeng ederler, vere-siye du‘ā olmaz” dedi. Ol şaķış vardı, boğdayı aldı geldi, Hōca du‘ālar eyledi, ol kişinün māli şöyle vāfir oldı kim rızķınun hīsābın bilmezdi.

3. PREVOD

Priča se da je Vođa svake godine slao poklone i darove Nasredinu i njegovoj supruzi. Hodža i supruga su mu uzvraćali zahvalama i blagoslovima. Jedne godine Vođa nije poslao poklon a oni takođe nisu poslali blagoslov. Onda je Vođa ponovo poslao poklon po jednom čoveku s porukom “Zar naše prijateljstvo zavisi od poklona?” Na to je Hodža rekao tom čoveku:

– Gospodine moj, ne znate li Vi onu poslovicu *Praznom torbom se ne može zauzdati konj* (među božijim ugodnicima ona nije na mestu²).

Onda je čovek rekao:

– Očitajte Vi meni jedan blagoslov a ja ću Vama doneti jedan mut pšenice.

² Ovu rečenicu je najverovatnije umetnuo prepisivač, zato je ovde stavljena u zagradu.

Hodža će na to:

– Donesi jednu kej³ i to odmah, božiji ugodnici čitaju blagoslove za gotovinu, oni uzvikuju molitvu s određenim ciljem, a na veresiju nema blagoslova.

Čovek je otišao, doneo pšenicu, Hodža je očitao blagoslov i onom čoveku se imetak toliko povećao da mu nije znao broja.

Mada su derviške priče o Saltukovim putovanjima po Orijentu najvećim delom izmišljene, u njima se tu i tamo mogu naći elementi koji odražavaju stvarnost.

Iz legende o Saltuku proizilazi da je u Akšehiru stvarno živio hodža po imenu Nasredin koji je stekao glas antihodže jer je njegovo izražavanje i ponašanje bilo suprotno onome što okolina očekuje od jednog sveštenog lica. Taj nastrani hodža je prema pričanju saltukovaca bio savremenik Saltuka.

Prema pričanju saltukovaca Saltuk i Hodža Nasredin nisu bili savremenici Mahmuda Hajrana nego su živeli kasnije. To je vrlo važan detalj. Kada su se Saltuk i Hodža upoznali u Akšehiru, Mahmud Hajran je već imao mauzolej u tom gradu..

Naročito je verodostojan navod da je u 15. veku postojala rukopisna knjiga o Hodži Nasredinu. Postojanje takve knjige potvrđuju rukopisi koji su sačuvani u evropskim bibliotekama. Oksfordski rukopis je prepisan 3.10.1571 godine a pariški i lajdenski su otprilike iste starosti. Lajdenski rukopis, koji je do sada jedini objavljen, sadrži 76 anegdota u kojima je Hodža ili vulgaran ili perverzan.⁴ Izgubljeni rukopis, koji se spominje u legendi o Saltuku, imao je bez sumnje takođe drastičan sadržaj jer se Sveti Saltuk nasmejavao čim je čuo Nasredinovo ime. Rukopise pornografskog sadržaja sastavljali su profesionalni pripovedači kao priručnike za nastup pred određenom publikom. Razume se po sebi da su pripovedači ubacivali u svoj repertoar i anegdote koje se nisu odnosile na hodžu iz Akšehira ali su bile takvog karaktera da su mu se mogle pripisati.⁵

Ovi novi podaci mogu znatno upotpuniti našu predstavu o Hodži Nasredinu s obzirom na okolnost da je on na neki način junak i naše narodne književnosti. Anegdote o njemu pojavile su se na našem jezičkom području najkasnije u 17. veku, o čemu svedoči poslovice *Trgovac kako*

³ Kejl - stara mjera za zapreminu kod pšenice, između 30 i 32 kg.

⁴ K. R. F. Burrill, The Nasreddin Hōca Stories. *Archivum Ottomanicum*. 2. (1970), 7-114.

⁵ Transformacija Nasredina u narodnog mudraca usledila je kasnije izbacivanjem vulgarnih anegdota i ubacivanjem pristojnih raznog porekla. Važnu ulogu u procesu transformacije odigrala su štampana izdanja.

Nastrani hodža koja je zapisana u Dubrovniku 1697. godine, v. Gjuro Daničić, *Poslovice*, Zagreb 1871, str. 137, br. 5093.

SAINT SALTUK AND NASREDDIN HOCA

Summary

The author presents a legend about the life of Sari Saltuk (14th century), founder of a Dervish order in Anatolia. The story was recorded in the late 15th century by Abulḥayr-i Rūmī, on the basis of oral tradition retold by dervishes – Saltuk followers. The legend includes a visit by Sari Saltuk to Nasreddin Hoca in Akshehir and their meeting. The paper presents three segments of the legend, in Latin transcription of the Turkish original and a translation into Bosnian. One text relates the story of a meeting between Sari Saltuk and Nasreddin Hoca, the second about Sari Saltuk meeting Nasreddin Hoca's wife when Saltuk visited Hoca. The third text presents two anecdotes by Nasreddin Hoca.

Key words: Sari Saltuk, legend, Abulḥayr-i Rūmī, 15th century, Nasreddin Hoca.

Izvori i literatura

Saltuk-nâme, *The Legend of Sari Saltuk*, Ed. Fahir İz, Sources of Oriental Languages, Harvard University, 7, 1984.

Burrill, K. R. F., "The Nasreddin Ḥōca Stories", *Archivum Ottomanicum*. 2. (1970)

Daničić, Gjuro, *Poslovice*, Zagreb 1871.